

فصلنامه مطالعات دفاعی استراتژیک

سال نوزدهم، شماره ۸۵، پائیز ۱۴۰۰

مقاله پانزدهم، از صفحه ۳۵۶ - ۳۳۳

مقاله پژوهشی: شناسایی روندهای مؤثر بر سرمایه اجتماعی نیروهای مسلح

اسماعیل احمدی مقدم^۱

دریافت مقاله: ۱۴۰۰/۰۴/۱۵

پذیرش مقاله: ۱۴۰۰/۰۵/۱۵

چکیده

با توجه به تاثیر گسترده سرمایه اجتماعی بر جامعه، حکومت و سازمان‌ها، از جمله سازمان‌های نظامی و نیروهای مسلح، بررسی روندهای آینده این نوع سرمایه از اهمیت وافری برخوردار است و تحقیق درباره آن امری ضروری به نظر می‌رسد. مقاله حاضر،^۱ در پی پاسخ به این سوال است که سرمایه اجتماعی نیروهای مسلح در افق پیش رو چگونه باید باشد و انواع روندهای مؤثر بر سرمایه اجتماعی نیروهای مسلح در آینده چیست؟ با اتکاء به برخی منابع و اسناد، ویژگی‌های سرمایه اجتماعی مطلوب به تفکیک ویژگی‌های سازمانی، ویژگی‌های انسانی، ویژگی‌های کارکردی و ویژگی‌های تعاملی ارائه شد. همچنین روندهای مؤثر بر سرمایه اجتماعی نیروهای مسلح در آینده به تفکیک روندهای سیاسی، فرهنگی - اجتماعی، جمعیتی، اقتصادی، زیست محیطی و علم و فناوری مورد بررسی قرار گرفت و نتایج نشان داد که مجموعه نیروهای مسلح در آینده با وضعیتی توأم با فرصت‌ها و تهدیدها مواجه خواهند بود، ایجاد بسترهایی برای کنترل اجتماعی رسمی در نتیجه کمک به برقراری نظم و امنیت پایدار و در مقابل، گسترش قلمروها و رسانه‌های ارتباطی، سالخورده‌گی جمعیت و افزایش هزینه‌های کارکنان نظامی و مشکل جذب نیروی رسمی و وظیفه، کاهش دگرخواهی، کاهش ریسک‌پذیری، کاهش جمعیت و بحران در صندوق‌های بازنشستگی و کاهش توان رسیدگی خدمات رفاهی به کارکنان در کنار بحران‌های زیست محیطی و افزایش شکاف اجتماعی، چالش‌های جدیدی برای سرمایه‌های نیروهای مسلح ایجاد خواهد کرد.

واژگان کلیدی: سرمایه اجتماعی، کلان روند، نیروهای مسلح، قدرت دفاعی امنیتی

^۱ دانشیار علوم دفاعی راهبردی دانشگاه علوم انتظامی امین (نویسنده مسئول) Shahid.kavand@gmail.com

مقدمه

سرمایه اجتماعی امروزه یکی از انواع سرمایه‌های سازمانی برشمرده می‌شود. در گذشته عمدتاً تمرکز بر منابع مادی و انسانی سازمان‌ها بود. لکن با افزایش پیچیدگی جوامع و سازمان‌ها و افزایش بازیگران و رقبا به ابعاد دیگری از منابع و سرمایه‌های سازمانی توجه گردید، مانند سرمایه دانشی، سرمایه اطلاعاتی، سرمایه اجتماعی، سرمایه سازمانی و... خصوصاً در سازمانهایی که نقش تعاملی گسترده‌ای با جامعه و مردم دارند، کسب اعتبار اعتماد اهمیت ویژه دارد که "برند" نامیده می‌شود، و با افزایش اعتبار، ارزش برند و اعتماد اجتماعی افزون می‌گردد.

گرچه سرمایه اجتماعی در غرب در دهه های اخیر با رشد فردگرایی افراطی و تمایز طلبی و کاهش ارتباط و مشارکت اجتماعی مطرح گردید. لکن بدیهی است که پیشبرد اهداف حکومت و سازمان‌ها در گرو مشارکت و اعتماد و حمایت مردم خواهد بود. قدرت‌گیری رسانه‌های جدید و اثربخشی وسیع تر آنها موجب افزایش آگاهی و مطالبه‌گری بیشتر جوامع و افزایش شفافیت شده است. در فضای جدید کسب اعتبار و حفظ آن با چالش‌های گوناگون روبروست.

نیروهای مسلح نیز در ابعاد مختلف نیازمند کسب حمایت و اعتماد مردم و رضایت آفرینی هستند، امنیت از نیازهای اولیه در هر جامعه‌ای است که نیروهای مسلح موظف تأمین و حفظ آن است برای ایفای این نقش و وظیفه خود نیز بدون مشارکت و حمایت مردم امکان پذیر نیست.

شناخت فضایی پیشرو آینده در مسیر سرمایه اجتماعی نیروهای مسلح امری ضروری است که نمی‌توان با حدس، گمان و سعی و خطا با آن مواجه شد و لزوم اصلاحات و تغییرات اساسی برای حفظ و فزونی سرمایه اجتماعی در جهت ارتقا قدرت دفاعی و امنیتی کاملاً احساس می‌شود. در این مقاله به ویژگی‌های سرمایه اجتماعی نیروهای مسلح و کلان روندهای تاثیرگذار بر آن پرداخته خواهد شد.

اهمیت و ضرورت تحقیق

سرمایه اجتماعی به عنوان دارایی بزرگ و مهم هر جامعه، هر حکومت و هر سازمانی از جایگاهی ویژه و کارکردهایی احتمالاً غیرقابل جایگزین برخوردار است. جامعه، حکومت و سازمانی که فاقد توان جلب مشارکت بوده و اعتماد در سطوح مختلف آن وجود ندارد و همچنین از رابطه و تعامل اجتماعی محروم هستند، حقیقتاً فقیراند هر چند که از منابع طبیعی یا نیروی جوان و بالقوه توانایی برخوردار باشد و از حیث کمیت، ضعفی نداشته باشد. با توجه به تاثیر گسترده سرمایه اجتماعی بر

جامعه، حکومت و سازمان‌ها از جمله سازمان‌های نظامی و نیروهای مسلح - بررسی روندهای آینده این نوع سرمایه از اهمیت وافری برخوردار است و تحقیق درباره آن امری ضروری به نظر می‌رسد.

از آنجایی که کم و کیف تعاملات اجتماعی، تعیین‌کننده کم و کیف جامعه است و تعادل و عدم تعادل (مساله) اجتماعی کاملاً متأثر از نوع و میزان تعاملات اجتماعی است. بخش مهم و وسیعی از مشکلات اجتماعی می‌تواند امنیت اجتماعی را تحت تاثیر قرار دهند و در نتیجه با افزایش مشکلات اجتماعی، وظایف سازمان‌های مسئول امنیت به لحاظ حجم و تنوع، فزونی یافته و سنگین تر می‌شود و مستلزم به کارگیری نیروی انسانی، اقدامات و هزینه‌های بیشتری خواهد بود. (جانسون، ۱۳۶۳)^۱ این امر، بعد دیگری از نیاز سازمان‌های نظامی و نیروهای مسلح به سرمایه اجتماعی را آشکار می‌کند: سرمایه‌ای که هرچه بیشتر موجود باشد، نیاز به اقدامات و هزینه‌های بیشتر از سوی سازمان‌های لشکری و نظامی را کاهش می‌دهد چرا که زمینه‌ها و بسترهای مسائلی که مستلزم واکنش آنان‌اند را از بین می‌برد.

هر اندازه وجود سرمایه اجتماعی در سطح یک جامعه و نسبت به حکومت، عامل ایجاد بازدارندگی در مقابل جوامع و حکومت‌های دیگر است، کمبود آن می‌تواند از این بازدارندگی بکاهد و جامعه و حکومت را در موضع ضعف قرار دهد.

افزون بر این، در زمانی که تهدیدها به بروز جنگ مبدل شود (به منظور دفاع)، وجود سرمایه اجتماعی و انسان‌هایی که نسبت به جامعه خود، نظام سیاسی و حکومت اساس تعلق و دلبستگی می‌کنند مهم‌ترین سرمایه است؛ چه کسانی که به طور رسمی و متناسب با وظایف شغلی خود باید به تعهدات خود در قبال جامعه عمل کنند و چه کسانی که چنین امری، وظیفه شغلی و سازمانی آنان نیست اما به دلیل احساس مسئولیت، تعهد و تعلق نسبت به جامعه و نظام، حاضر به همراهی و حتی ایثار جان خود خواهند بود.

۱ - جهت دسترسی بیشتر به مطالب ر.ک جانسون، چالمرز، ۱۳۶۳. تحول انقلابی: بررسی نظری پدیده انقلاب. با ترجمه حمید الیاسی. تهران: موسسه انتشارات امیرکبیر.

سوال تحقیق

- ویژگی های سرمایه اجتماعی نیروهای مسلح در افق پیش رو چگونه است؟
- کلان روندهای مؤثر بر سرمایه اجتماعی نیروهای مسلح در آینده چیست؟

مبانی نظری تحقیق**پیشینه تحقیق**

در ادامه، تحقیقاتی مرور می شود که به موضوع پژوهش حاضر ربط مستقیم و زیادی دارند. برای ارائه این سوابق، تحقیقات مربوط، به سه دسته تقسیم شده است: تحقیقات مربوط به سرمایه اجتماعی نیروهای مسلح، تحقیقات مربوط به سرمایه اجتماعی در دیدگاه حضرت امام (رحمت...علیه) و نهایتاً تحقیقات مربوط به سرمایه اجتماعی در دیدگاه مقام معظم رهبری (مد ظله العالی):

فلاحی در مقاله سرمایه اجتماعی میانی در کشور با تاکید بر سازمان بسیج و رابطه آن با احساس امنیت در استان ها به این نتیجه رسید، در استان های کشور میان اعتماد به بسیج، کمک سازمانی به بسیج، پاسخگویی بسیج به نیازها در استان های کشور و بر اساس ویژگی های جمعیت شناختی تفاوت معناداری وجود دارد و متغیرهای ذکر شده با احساس امنیت در استان های کشور رابطه همسو دارند.

نصیرپور و شیخ ویسی در مقاله تأثیر سرمایه اجتماعی بر میزان عملکرد کارکنان سازمان های نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران با تاکید بر اعتماد، مشارکت و شبکه روابط متقابل اجتماعی به این نتیجه رسیدند، مولفه های سرمایه اجتماعی (مشارکت اجتماعی، اعتماد اجتماعی و روابط متقابل اجتماعی) به صورت مثبت و معنی داری پیش بینی کننده عملکرد کارکنان می باشند. مؤلفه اعتماد اجتماعی به عنوان مؤلفه اول و مؤلفه مشارکت اجتماعی به عنوان مؤلفه دوم و مؤلفه روابط متقابل اجتماعی به عنوان مؤلفه سوم پیش بینی کننده قوی تر عملکرد کارکنان می باشند. همچنین متغیر سرمایه اجتماعی در مجموع ۲۶ درصد عملکرد کارکنان در سازمان های نیروهای مسلح را تبیین می کنند.

دوستی و فلاحی در مقاله سرمایه اجتماعی نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران در میان اقوام، اقشار و پیروان مذاهب اشاره نمودند اعتماد به ناجا در حد بالاتر از متوسط و ابعاد بهره مندی، ارتباط و همکاری کمتر از حد متوسط به دست آمده است. سرمایه اجتماعی ناجا در میان اقوام، اقشار و پیروان مذاهب تفاوت معناداری ندارد، ولی سرمایه اجتماعی ناجا تحت تاثیر معنادار

متغیرهای تاهل و وضعیت اشتغال است. ناجا در تمامی ابعاد سرمایه اجتماعی بدون هیچ گونه تفاوتی در میان قشرهای اجتماعی به انجام وظایف می پردازد. سرمایه اجتماعی مجردین از متاهلین کمتر بوده است، ناجا باید سعی کند با اصلاح فرآیندها و رفتار اجتماعی خود ارتباط، اعتماد و همکاری درستی برای بهرمندی افراد مجرد از خدمات پلیسی را فراهم کند. سرمایه اجتماعی شاغلین دولتی از غیر دولتی بیشتر است، به این معناست که ناجا با سازمان ها و نهادهای دولتی و رسمی ارتباط بیشتری دارد.

ابراهیمی و همکاران در تحقیقی تحت عنوان نقش سرمایه اجتماعی مدنی بر شکل گیری سرمایه اجتماعی کاری در مدیریت سازمان نظامی به این نتیجه رسیدند که سرمایه اجتماعی مدنی (مشارکت انجمنی، اعتماد اجتماعی و اعتماد نهادی)، نقش معناداری بر شکل گیری سرمایه اجتماعی کاری (شبکه اجتماعی یا همان روابط غیر رسمی، اعتماد به رهبری و هنجارهای کاری) در مدیریت سازمان نظامی دارد.

جایگاه سرمایه اجتماعی در اندیشه امام خمینی (رحمت...علیه) نام مقاله دیگری است که توسط عبدالله زاده و همکاران در فصلنامه جامعه شناسی سیاسی منتشر شده است. این تحقیق با روش تحلیل محتوای کمی به این نتیجه رسیده است، اولویت مولفه های سرمایه اجتماعی براساس تحلیل محتوای صحیفه امام حاصل از فرض نخست بدین شرح است: ارزش ها و هنجارها، پیوندهای اجتماعی، اعتماد عمومی، مشارکت و در نهایت آگاهی اجتماعی. همچنین در فرض دوم محرز شد که محتوای موجود در مولفه های سرمایه اجتماعی در دیدگاه امام خمینی (رحمت...علیه) با عناصر موجود در نظریه های رایج سرمایه اجتماعی، تفاوت های اساسی و ماهوی دارد. نتیجه کلی این پژوهش حاکی از این است که با توجه به آن چه در قالب مولفه های سرمایه اجتماعی از دیدگاه امام خمینی (رحمت...علیه) بررسی شد، مفهوم "ظرفیت اعتلای اجتماعی" مفهومی رساتر و شیواتر برای جوهره این مفاهیم است.

نسبت مشارکت اجتماعی و سرمایه اجتماعی در اندیشه امام خمینی تحقیق دیگری است که توسط عیوضی و فتحی به این سوال پاسخ داده است که آیا مشارکت اجتماعی به خصوص نوع داوطلبانه آن و سرمایه اجتماعی در اندیشه امام خمینی مورد توجه قرار گرفته است؟ فرض این است که مشارکت اجتماعی، بر احساس تعلق افراد به جامعه تأثیر می گذارد. حضرت امام بارها و همزمان

سعی می‌کند: از یک سو، مشارکت داوطلبانه مردم را در جامعه تحریک نماید و از سوی دیگر با تأکید بر «کشور مال خود شماست» روحیه احساس تعلق را در بین مردم ایران احیا کند. تأثیر رهبری امام خمینی (رحمت...علیه) بر سرمایه اجتماعی در جریان انقلاب اسلامی ایران نام مقاله دیگری است که توسط اطهری در پژوهشنامه انقلاب اسلامی منتشر شده است. روش اجرای تحقیق توصیفی تحلیلی بوده نتایج در این نوشتار پس از تبیین مفهوم سرمایه اجتماعی و ابعاد آن، با نگاهی استنباطی و مبتنی بر سیره نظری و عملی امام خمینی (رحمت...علیه) و با تکیه بر تحلیل گفتارها و واکاوی اندیشه ایشان، مشخص شد، معظم له با بهره‌گیری بهینه از عناصر و نهادهای مذهبی، سه مؤلفه اعتماد، انسجام و مشارکت را تقویت نموده و در نتیجه موفق شدند سرمایه اجتماعی جامعه ایران را به طرز مطلوب و در راستای شکل‌گیری نظام جمهوری اسلامی تقویت و مدیریت نماید.

تبیین الگوی سرمایه اجتماعی براساس اندیشه مقام معظم رهبری (مدظله العالی)، نام مقاله دیگری است که توسط عابدینی و همکاران با روش نظریه پردازی داده بنیاد، به نظریه مبنایی سرمایه اجتماعی در اندیشه امام خامنه‌ای (مدظله العالی) پرداخته است. در بررسی اسنادی، متن‌های مکتوب و شفاهی شامل سخنرانی‌ها و بیانات، پیام‌ها و نامه‌های مقام معظم رهبری پیرامون موضوع سرمایه اجتماعی در سایت رسمی ایشان شامل ۴۳۰ سخنرانی ایشان از سال ۱۳۶۸ تا سال ۱۳۹۷ بررسی و سعی بر توصیف کیفی محتوای مفاهیم، شده است. پس از کدگذاری سخنرانی‌های ایشان و با استفاده از روش نظریه پردازی داده بنیاد، الگوی سرمایه اجتماعی براساس اندیشه مقام معظم رهبری طراحی شد. در شرایط علی مفاهیمی مانند احساس مسئولیت، از خودگذشتگی و اعتماد، و در شرایط پیش‌برنده مفاهیمی مانند آزادی، تعلیم و تربیت و عدالت، در شرایط بازدارنده اختلافات داخلی، دولتی بودن اقتصاد و عدم حمایت از سرمایه داخلی قرار دارند که در انتخاب راهبردها تأثیر می‌گذارند. پدیده محوری سرمایه اجتماعی، جمعیت جوان کشور و حضور مردم و درصحنه ماندن آنهاست که با مشارکت داوطلبانه و نقش‌آفرینی خود به ایجاد یک ثروت ارزشمند برای کشور منجر می‌شوند. راهبردهای سرمایه اجتماعی را نیز راهبردهای اجتماعی، اقتصادی، سیاسی، علمی - فناوری، فرهنگی و قانونی تشکیل می‌دهند. این راهبردها به نتایجی منجر شده است که پیامدهای خارجی همچون سربلندی کشور در جوامع جهانی و مایه ترس و یأس دشمنان و پیامدهای داخلی همچون استقلال و بقای کشور و اعتماد به نظام را شامل می‌شود.

تعریف نظری سرمایه اجتماعی: منظور از سرمایه اجتماعی «تراکم منابع واقعی انسانی [بالفعل] یا بالقوه‌ای است که حاصل از شبکه بادوام از روابط کمابیش نهادینه شده‌آشنایی و شناخت متقابل - یا به عبارت دیگر عضویت در یک گروه - است. شبکه‌ای که هر یک از اعضای خود را از پشتیبانی سرمایه جمعی برخوردار می‌کند و آن‌ها را مستحق اعتبار می‌سازد.» (بوردیو، ۱۳۸۹، ص. ۱۴۷) از نظر کلمن^۱، سرمایه اجتماعی منبع مفیدی است که هر کس از طریق روابط اجتماعی می‌تواند به آن دست یابد. (موسوی و علی پور، ۱۳۹۱: ۵۵) پاتنام^۲ معتقد است: «سرمایه اجتماعی به روابط میان اشخاص - شبکه‌های اجتماعی و هنجارهای متقابل و قابل اعتماد بودن که از آن‌ها ناشی می‌شود، اشاره دارد. (Putnam, 2000:19) و البته تسهیل‌کننده روابط است. (عبداللهیان و کرمانی، ۱۳۹۲، ص. ۶) در نظر زتومکا^۳ (۱۹۹۱) «منظور از سرمایه اجتماعی، گزینه‌های رابطه‌ای است در ابعاد سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی برای یک موضع [سنخ یا موقعیت] اجتماعی در شبکه تعاملی جامعه. (چلبی، ۱۳۸۶، ص. ۳۸) همچنین گفته شده: تعریف سرمایه اجتماعی در سطح فردی عبارت است از کمیت و کیفیت روابط اجتماعی فرد در جامعه. کمیت روابط اجتماعی مربوط به تعدد آن‌هاست و کیفیت روابط اجتماعی مربوط به اهمیت و عمق آن‌هاست. (نوغانی، اصغرپور ماسوله، صفا و کرمانی، ۱۳۸۷: ۱۲۰)

تعریف مفهومی: تعاریف متعددی برای مفهوم سرمایه اجتماعی ارائه شده و درباره آن در علوم مختلفی همچون علوم سیاسی، اقتصاد و علوم اجتماعی بحث و بررسی شده است. واژه و مفهوم سرمایه اجتماعی سابقه طولانی در علوم اجتماعی دارد. سابقه این اصطلاح به معنایی که امروزه به کار می‌رود به سال ۱۹۲۰ و نوشته‌های لیدا جی هانیفان برمی‌گردد. «چیز ملموس که بیشترین آثار را در زندگی روزمره مردم دارد، حسن نیت، رفاقت، همدلی و معاشرت اجتماعی است. در بین خانواده‌ها و افراد که سازنده واحد اجتماعی‌اند، اگر کسی با همسایه‌اش و همسایه‌اش با دیگر همسایگان تماس داشته باشد، حجمی از سرمایه اجتماعی انباشته خواهد شد که ممکن است بلافاصله نیازهای اجتماعی او را برطرف سازد و شاید حاصل ظرفیت بالقوه‌ای باشد که برای بهبود اساسی شرایط زندگی کل اجتماع کفایت کند» (پاتنام، ۱۳۸۴: ۹۵).

1 . James Coleman

2 . Robert D. Putnam

3 . Piotr sztomпка

در سال ۱۹۷۰ جامعه‌شناس فرانسوی پیر بوردیو که پدر عنوان سرمایه اجتماعی نام گرفته است، تعاریفی از سرمایه اجتماعی و اشکال آن ارائه می‌دهد. همچنین تعاریف متعدد از سرمایه اجتماعی توسط جیمز کلنن (۱۹۸۸) جامعه‌شناس و رابرت پاتنام (۱۹۹۳) دانشمند علوم سیاسی توجه اصحاب علوم انسانی را به این تعاریف جلب کرد (کرودلی، ۲۰۰۶: ۲).

از نظر بوردیو سرمایه اجتماعی «مجموعه منابع مادی یا معنوی است که به یک فرد یا گروه اجازه می‌دهد تا با شبکه پایداری از روابط کم و بیش نهادینه شده آشنایی یابند و شناخت متقابل را در اختیار داشته باشند» (بوردیو و اکوانت، ۱۹۹۲: ۱۹ به نقل از فیلد، ۱۳۸۶: ۳۱). کلنن نیز سرمایه اجتماعی را «مجموعه‌ای از منابع که در روابط خانواده و در سازمان اجتماعی محلی وجود دارند و برای رشد اجتماعی یا شناختی یک کودک یا جوان مفید هستند» می‌داند و معتقد است «این منابع برای افراد مختلف متفاوتند و می‌توانند امتیاز مهمی را برای توسعه سرمایه انسانی کودکان و جوانان ایجاد کنند». (کلنن، ۱۹۹۴: ۳۰ به نقل از فیلد، ۱۳۸۶: ۴۴) او معتقد است علاوه بر اعتمادی که منجر به بازپرداخت تعهدات می‌شود، نیازهای واقعی افراد به کمک، وجود سایر منابع کمک (از قبیل عاملان دولت رفاه)، میزان دارایی (که مقدار کمک مورد نیاز از سایرین را کاهش می‌دهد)، تفاوت‌های فرهنگی در تمایل برای کمک کردن، تقاضای کمک نمودن، درجه بستگی شبکه‌های اجتماعی، منطق تماس‌های اجتماعی، جزئی از سرمایه اجتماعی محسوب می‌گردد» (کلنن، ۱۹۹۴: ۳۰۶ به نقل از فیلد، ۱۳۸۶: ۴۵).

رابرت پاتنام منظور خود از سرمایه اجتماعی را اینگونه بیان می‌دارد: «منظور من از سرمایه اجتماعی آن دسته از ویژگی‌های زندگی اجتماعی، شبکه‌ها، ارزش‌ها و اعتماد است که مشارکت‌کنندگان را قادر می‌سازد تا به شیوه‌ای مؤثرتر اهداف مشترک خود را تعقیب نمایند» (پاتنام، ۱۹۹۶: ۵۶ به نقل از فیلد، ۱۳۸۶: ۵۵).

ابعاد سرمایه اجتماعی در کلیت آن: سرمایه اجتماعی، مولد، مقوم پایداری و حفظ نظم اجتماعی پویا است. این سرمایه به رغم اینکه در چند دهه اخیر گستره قابل توجهی را در نوشته‌های نظری و سیاستی حوزه اجتماعی پیدا کرده است لیکن با دقت در محتوا و هسته اصلی تشکیل دهنده آن، یعنی کم و کیف روابط و پیوندهای اجتماعی، متوجه قدمت آن خواهیم شد. قدمت سرمایه اجتماعی، محدود به چند دهه اخیر نمی‌شود بلکه می‌توان آن را در آموزه‌های دینی و اخلاقی، اندیشه اندیشمندان و صاحب نظران قدیمی نیز ردیابی کرد. در دوره جدید، توجه به سرزندگی

حیات جمعی و وجود گرمای اجتماعی به مثابه پادزهری برای نابسامانی اجتماعی، تقویت وفاق و همگرایی اجتماعی، وجود حسن نیت، حمایت و همدلی متقابل بین افراد، سازمان‌ها و نهادهای اجتماعی را خاستگاه اعتنای به سرمایه اجتماعی دانسته‌اند؛ امری که امروزه قرین با کاهش آسیب‌های اجتماعی و تقویت نظم اجتماعی پویا و توسعه اجتماعی است. به گواهی نوشته‌های نظری و سیاستی در باب فرایند توسعه یک کشور، در کنار انواع سرمایه‌ها (اعم از طبیعی، فیزیکی، مالی و انسانی) سرمایه اجتماعی هم به عنوان برون‌داد و هم درون‌داد توسعه به شمار می‌آید؛ به گونه‌ای که فقدان سرمایه اجتماعی حلقه مفقوده توسعه، نظم و پویایی جامعه دانسته شده است. (حدادی و همکاران، ۱۳۹۹: ۸) سرمایه اجتماعی موضوعی جدید در مطالعات توسعه، اقتصاد و جامعه‌شناسی در سطح جهان است. سرمایه اجتماعی نه تنها در زمینه توسعه اقتصادی کشورهای در حال توسعه بلکه در کشورهای توسعه یافته نیز به عنوان یک موضوع مهم مورد توجه قرار گرفته است. نظریه پردازان علوم اجتماعی، سرمایه اجتماعی را با کارکردها، سطوح تحلیل و بازدهی متفاوتی مورد بحث قرار داده‌اند. تبیین نظری سرمایه اجتماعی نشان از توجه به مؤلفه‌های مختلف در مقیاس و ابعاد متفاوت دارد. این نوع نگاه هر چند که زوایایی از این مفهوم را روشن ساخته است، لیکن هنوز نسبت به برخوردار بودن از نگاهی جامع فاصله دارد (خمرنیا و همکاران، ۱۳۸۹، ص ۲۱۰)

قلمرو سرمایه اجتماعی

استفاده از مفهوم سرمایه اجتماعی با توجه به روند جهانی شدن و تضعیف نقش دولت‌های ملی، به عنوان راه حلی اجرایی در سطح اجتماعات محلی برای رفع مشکلات توسعه، مورد توجه سیاست‌گذاران، برنامه‌ریزان و مسئولان سیاست اجتماعی قرار گرفته است. به طور کلی، سرمایه اجتماعی در حقیقت مجموعه‌ای از شبکه‌ها، هنجارها، ارزش‌ها و درکی است که همکاری درون گروه‌ها و بین گروه‌ها را در جهت کسب منافع متقابل و رسیدن به اهداف مشترک به طرز کارآمدتر تسهیل می‌کند. این سرمایه را غالباً با نرخ مشارکت افراد در زندگی جمعی و وجود عامل اعتماد در بین آنان بیان می‌کنند. (تولایی و همکاران: ۱۳۸۴). بنابراین سرمایه اجتماعی به پیوندها، ارتباطات میان اعضای یک شبکه به عنوان منبع ارزش اشاره دارد که با خلق هنجارها و اعتماد متقابل موجب تحقق اهداف اعضا می‌شود. از آنجا که افراد جامعه در برقراری ارتباط و کمیّت و کیفیت آن یکسان نبوده، باید پذیرفت که تفاوت‌هایی از جنبه‌های

مختلف بین آن‌ها وجود دارد. سرمایه اجتماعی با متغیرهایی همچون اعتماد، آگاهی، مشارکت در مسائل عمومی و انسجام و همبستگی گروهی و همکاری ارتباط دارد. سرمایه اجتماعی چیزی است که در روابط یا شبکه‌های خود با دیگر افراد داریم. (رضایی نسب، زهرا و فتوحی، سردار: ۱۳۹۴، ۳۳)

در مجموع سرمایه اجتماعی می‌تواند به صورت منابعی برای فعالیت‌های اجتماعی لحاظ شود، برای یک فرد این منبع می‌تواند به صورت امکان دسترسی به ارتباطات و مشارکت‌های جمعی باشد و برای یک جامعه سرمایه اجتماعی می‌تواند نشان‌دهنده توانایی جامعه برای همکاری، سازمان دهی و ارتباط برقرار کردن باشد (پاتنام، ۲۰۰۰). همچنین سرمایه اجتماعی، روابط خانوادگی، شبکه‌های خویشاوندی و روابط دوستی تا روابط سازمانی و مدنی را شامل می‌شود. (استون و همکاران، ۲۰۰۳: ۱)

سرمایه اجتماعی از ویژگی خودزایی و خودمولدی برخوردار است، به این معنا که با استفاده مناسب از آن، زمینه برای تولید و تقویت آن فراهم می‌شود. (حضرتی صومعه، زهرا و ابوالحسن تنهایی، حسین: ۱۳۸۸، ۲۹) لذا، سرمایه اجتماعی آن چیزی است که با سرمایه جامعه پدید آمده و مورد استفاده همگان است، به شکل عینی و فیزیکی وجود ندارد، هرچه بیشتر مصرف شود، افزایش خواهد یافت و در صورتی که مصرف نشود، رو به کاهش و نابودی خواهد گذارد. برای داشتن اجتماعی قوی و دارای دارای سرمایه اجتماعی بالا، مفاهیم اعتماد و بده بستان و نیز تعهدات ناشی از آنها در بین ساکنان بایستی دو سویه باشد (شجاعی و همکاران، ۱۳۸۵؛ ۵۸). در جوامع فاقد سرمایه اجتماعی، جرم و جنایت بیشتر است و خانواده‌ها از دوام کمتری برخوردارند. (اختر محقق: ۱۳۸۵)

چلبی (۱۳۹۵) می‌نویسد: در ادبیات نسبتاً غنی مربوط به سرمایه اجتماعی، اغلب به‌درستی به دو عنصر اصلی تشکیل‌دهنده سرمایه اجتماعی اشاره می‌شود، یعنی اعتماد و رابطه اجتماعی (پاکستون، ۲۰۰۲، لین، ۲۰۰۱، برت، ۲۰۰۵).

سرمایه اجتماعی

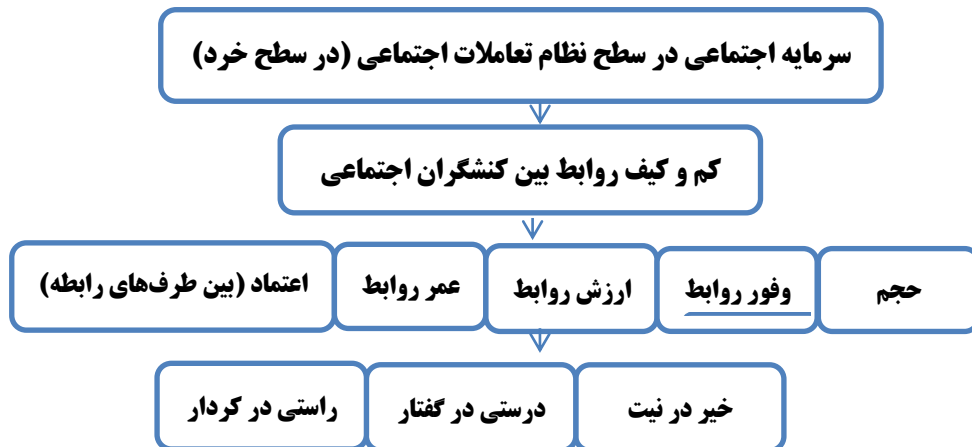
اعتماد

رابطه اجتماعی

نمودار ۱: دو عنصر اصلی سرمایه اجتماعی

سرمایه اجتماعی در سطح خرد

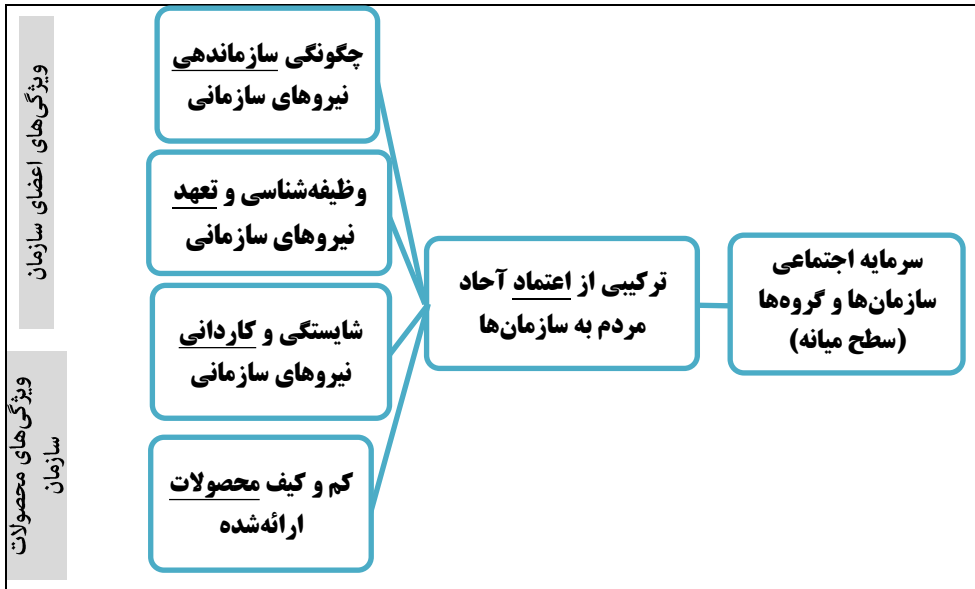
بر طبق نظر چلبی (۱۳۹۵) همچنین سرمایه اجتماعی در سطح نظام تعاملات اجتماعی، عمدتاً با کم و کیف روابط بین کنشگران اجتماعی تعریف می‌شود. در این سطح، میزان سرمایه اجتماعی به حجم روابط، وفور روابط، ارزش روابط و عمر روابط و البته اعتماد و عناصر سازنده آن، بستگی دارد.

نمودار ۲: سرمایه اجتماعی در سطح خرد

سرمایه اجتماعی در سطح میانه

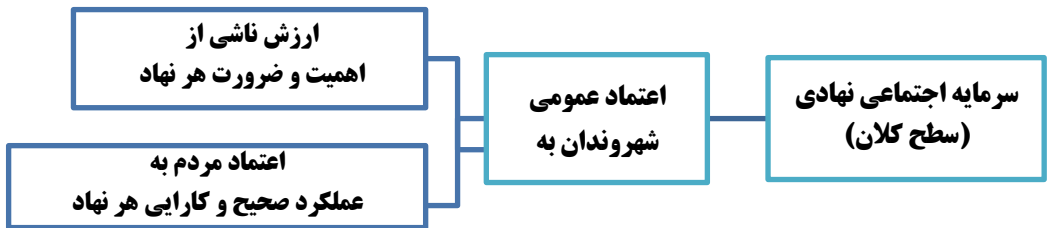
چلبی (۱۳۹۵) همچنین بر آن است که سرمایه اجتماعی سازمان‌ها و گروه‌ها در سطح میانه، حاصل ترکیبی از اعتماد آحاد مردم به چگونگی سازماندهی، وظیفه‌شناسی و تعهد، شایستگی و کاردانی نیروهای سازمانی و کم و کیف خدمات (کالاهای) ارائه شده، هر سازمان است.

نمودار ۳: سرمایه اجتماعی در سطح میانه

سرمایه اجتماعی در سطح کلان

سرمایه اجتماعی نهادی، در سطح کلان، حاصل اعتماد عمومی و به اصطلاح انتزاعی، شهروندان به عملکرد و اهمیت نهاد در حوزه‌های چهارگانه اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی است. به عبارت دیگر سرمایه اجتماعی نهادی تابع ارزش ناشی از اهمیت و ضرورت هر نهاد و اعتماد مردم به عملکرد صحیح و کارایی آن دارد. (همان)

نمودار ۴: سرمایه اجتماعی در سطح کلان

روش تحقیق

این تحقیق از نظر هدف توسعه‌ای و کاربردی از نظر ماهیت اکتشافی - توصیفی و از نظر روش کیفی است. در مرحله نخست مطالعه اسناد و ادبیات نظری موجود در این حوزه صورت گرفته

سپس با روش تحلیل محتوای نتایج اولیه استخراج شد و در مرحله دوم از طریق نشست خبرگانی و نخبگان و از طریق طوفان فکری نتایج و یافته‌های نهایی به دست آمده است.

نتیجه‌گیری

نتیجه پاسخ به سوال اول تحقیق:

– ویژگی‌های سرمایه اجتماعی نیروهای مسلح در افق پیش‌رو چگونه است
با اتکال به قدرت لایزال الهی، در پرتو تعالیم مترقی و حیات‌بخش اسلام و تحت توجهات و عنایات حضرت بقیه الله الاعظم (عج...تعالی) و امر ولایت مطلقه فقیه و فرماندهی معظم کل قوا (مدظله‌العالی) سرمایه اجتماعی نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران در افق چشم‌انداز ۱۴۱۴ در منظر حاکمیت، دستگاه‌ها، سازمان‌های دولتی و مردم، سازمانی است خلاق و نوآور و بهره‌مند از سرمایه اجتماعی مطلوب که دارای ویژگی‌های ذیل است:

(۱) ویژگی‌های سازمانی: رضایت، اعتماد و مقبولیت بالای سازمان‌ها نزد آحاد مردم

(۲) ویژگی‌های انسانی

- وثوق، اعتماد و همکاری فعال و پویای نخبگان و فرهیختگان کشور
- وحدت، همدلی، همبستگی و همگرایی بالا بین سازمان‌ها

(۳) ویژگی‌های کارکردی

- ارتباط و تعامل و همکاری مطلوب دستگاه‌ها، سازمان‌ها و نهادهای کشوری و مردمی
- جایگاه و منزلت اجتماعی سازمان در جامعه و کشور
- اعتماد جوانان و انتخاب برای عضویت در سازمان‌ها

(۴) ویژگی‌های تعاملی

- ارتباط، تعامل و همکاری مفید عموم مردم در عرصه‌های مأموریت
- مشارکت و حمایت همه‌جانبه (معنوی و مادی) مردم در طرح‌ها و برنامه‌ها

در نتیجه:

- رشد کمی و کیفیت خدمات انتظامی، اجتماعی و امنیتی
- پیشبرد اهداف انتظامی، نظامی، دفاعی و امنیتی
- رشد کمی و کیفی پژوهش‌ها و تحقیقات علمی، صنعتی و فناوری
- افزایش سطح انضباط اخلاقی و اجتماعی در جامعه مرتبط با مأموریت‌ها
- رشد رضایتمندی و خشنودی عمومی از سازمان‌ها در عرصه‌های گوناگون

- ارتقاء شان و منزلت اجتماعی سازمان
- کاهش قابل توجه ناهنجاری‌ها، بزهکاری و آسیب‌های اجتماعی مرتبط با مأموریت‌ها
- حمایت همه‌جانبه آحاد مردم در برابر هجمه‌ها و امواج مسموم دشمنان و معاندان علیه سازمان‌ها

نتیجه پاسخ به سوال دوم تحقیق:

— کلان روندهای مؤثر بر سرمایه اجتماعی نیروهای مسلح در آینده چیست؟

روندهای مؤثر بر سرمایه اجتماعی نیروهای مسلح در آینده

انواع کلان روندها

انواع کلان روندهای موجود در دسته‌بندی ذیل قرار می‌گیرد:

- روندهای فرهنگی اجتماعی
- روندهای جمعیتی
- روندهای سیاسی، امنیتی
- روندهای اقتصادی
- روندهای علم و فناوری
- روندهای زیست‌محیطی

در ادامه به تفکیک به روندهای تاثیرگذار بر نیروهای مسلح می‌پردازیم:

روندهای سیاسی

- کاهش نقش دولت در تصمیم‌گیری‌ها
- نقش‌آفرینی روزافزون بازیگران غیردولتی (گروه‌های رسمی و غیررسمی که نقش‌آفرینی می‌کنند) افزایش نهادها و گروه‌های رسمی و غیررسمی، آشکار و پنهان در فضای مجازی
- افزایش قدرت انطباق‌پذیری نیروهای مسلح در بحران‌های سیاسی امنیتی و اجتماعی
- در دنیای جدید و با افزایش حضور و اثرگذاری نیروهای منفرد و متشکل غیرحکومتی - در جلوه‌های مختلفی همچون خصوصی‌شدن روزافزون بخش‌های دولتی اقتصاد و تکرار انفجاری رسانه‌های ارتباطی - از سویی حضور دولت‌ها و حکومت‌ها در عرصه عمومی و اثرگذاری آن‌ها کاهش می‌یابد و از سوی دیگر و به واسطه پیشرفت چشم‌گیر و فزاینده دولت الکترونیک، نظارت و کنترل دولتی - حکومتی با افزایش عمیق و گسترده‌ای همراه خواهد بود و ساحت

عمومی و خصوصی و جمعی و شخصی زندگی، بسیار بیشتر از گذشته، قابل پایش و دخالت خواهد بود.

- این دو قطب متضاد، اثر دوگانه‌ای برای نیروهای مسلح ایجاد می‌کند و از سویی به‌طور بالقوه به چالشی فراگیر برای تامین امنیت در وجوه و سطوح مختلف تبدیل می‌شود و از سویی دیگر سبب تولید امکان‌هایی وسیع برای کنترل‌های اجتماعی رسمی و قوی و در نتیجه کمک به برقراری نظم و امنیت پایدار می‌گردد.

روندهای فرهنگی - اجتماعی

- به چالش کشیده شدن ارزش‌های بنیادی و فاصله‌گفتمانی میان ارزش‌های حاکم و طبقات اجتماعی
- کاهش جذابیت شغلی نسبت به سایر مشاغل در نیروهای مسلح (ترجیح شغلی)
- افزایش نارضایتی کارکنان در حکومت به جهت افزایش مطالبات و عدم توان پاسخگویی و امتداد آن در نیروهای مسلح
- کاهش انگیزه و امید در جامعه و انعکاس آن در نیروهای مسلح
- افزایش نظارت و فشار افکار عمومی بر نظام و نیروهای مسلح
- افزایش ناهنجاری‌ها و آسیب‌های اجتماعی و اخلاقی در جامعه و افزایش پرخاشگری
- کاهش بازدارندگی نظامات حقوقی و افزایش قانون‌گریزی و نافرمانی مدنی
- افزایش تدریجی سبک زندگی غربی
- رشد ارزش‌های شخصی و تمایزطلبی و افول ارزش‌های جمعی (رشد فردگرایی)
- افزایش تعلق و وابستگی به حضور و اثرپذیری از شبکه‌های اجتماعی
- افزایش آزادی‌های فردگرایانه
- گسترش آپارتمان‌نشینی و شهرنشینی (مقوله انبوه تنها)
- افزایش مدت‌زمان اوقات فراغت و پدید آمدن الگوهای جدید گذران اوقات فراغت
- تلاش روزافزون دشمنان و معاندان در جنگ شناختی برای تغییر باورها ارزش‌ها و نگرش‌ها و دستگاه محاسباتی

روندهای جمعیتی

یکی از بحران‌های عام به ویژه در کشورهای پیشرفته، بحران پیری جمعیت است. کشور ایران نیز -همانگونه که در زمره جوان‌ترین کشورها قرار گرفته بود- با کاهش نرخ مولید، باید در انتظار

چنین وضعیتی باشد مگر آنکه تغییری غیرمنتظره رخ دهد. در ادامه، معیارهای بحران سالخورده‌گی ارائه شده است. بحران سالخورده‌گی^۱ جمعیت را می‌توان بر اساس ۸ معیار زیر تعریف کرد:

- باروری زیر سطح جانشینی، (کمتر از $1/2 = TFR$)
 - حداقل یک چهارم (۲۵ درصد) از جمعیت کشور بالای سن بازنشستگی باشند،
 - کاهش جمعیت در سن کار (سنین ۱۵ تا بازنشستگی)،
 - سالخوردگان برای تأمین سطح معقول از رفاه و مراقبت‌های بهداشتی به‌شدت به دولت متکی باشند،
 - افزایش قابل توجه در تعهدات رفاهی (بالای ۱۰ درصد تولید ناخالص ملی)
 - بدهکاری بالای دولت (بیش از ۵۰ درصد تولید ناخالص ملی)
 - بالا بودن نرخ مالیات‌ها (بیش از ۳۰ درصد تولید ناخالص ملی)
 - سرانه تولید ناخالص پایین (کمتر از ۱۲۰۰۰ دلار).
- همچنین، برخی از عوامل مؤثر بر کاهش جمعیت به قرار زیرند:
- افزایش آزادی‌های جنسی و هنجار شدن همباشی^۲ و تغییر الگوی خانواده
 - افزایش سطح سواد و تحصیلات، برای زنان و افزایش اشتغال خارج از منزل و کاهش نرخ ازدواج و فرزندآوری
 - افزایش هزینه‌های نگهداری و بزرگ کردن فرزندان به دلیل سیاست‌های مصرف‌گرایی اقتصاد بازار
 - توسعه فناوری‌های کنترل بارداری و هنجاری شدن کنترل موالید به عنوان یک عادت روزمره
 - گسترش روند شهرنشینی سبک زندگی شهری و کاهش موالید در نقاط روستایی
 - گسترش شبکه‌های بهداشتی در خدمت سیاست‌های کاهش موالید
 - نقش رسانه و گروه‌های مرجع اجتماعی (سلبریتی‌ها) در رفتار باروری

1. aging crisis
2. Cohabitation

از هشت کشور قدرت‌های بزرگ در دهه‌های آینده شش کشور با چالش‌های گسترده‌ای که از طریق سالخورده‌گی جمعیت خود ایجاد شده است، روبرو خواهند شد: چین، فرانسه، آلمان، هند، ژاپن و روسیه. حداقل پنج معیار از هشت معیار در پنج کشور (از ۶ کشور) صدق می‌کند. فرانسه و آلمان هفت معیار، روسیه و چین شش معیار در مورد آنها صدق می‌کند.

روندهای اقتصادی

- توسعه آرام و رونق تدریجی اقتصادی لکن عدم همپایی با افزایش هزینه‌هایی تأمین اجتماعی

- کاهش نرخ بیکاری باتوجه‌به کاهش جمعیت جوان و جویای کار و افزایش نیاز به نیروی کار خارجی و کاهش قدرت‌گزینش نیروهای مسلح

- کاهش آستانه تحمل و بالارفتن سطح واکنش و اعتراض نسبت به افزایش هزینه‌های زندگی

- افزایش تعهد صندوق‌های بازنشستگی و وابستگی کامل به بودجه عمومی

- عدم تغییر سهم بودجه نیروهای مسلح از بودجه عمومی در آینده

- افزایش سهم هزینه‌های نیروی انسانی و کاهش توانایی تأمین تجهیزات و تأسیسات پیشرفته

تحلیل تاریخی دهه‌های اخیر و وضعیت موجود، خبر از رشد اقتصادی و رونق شتابان نمی‌دهد و الگوی این تغییرات، بیشتر دارای شبیهی کند است - ولو اینکه رو به جلو باشد- و این درحالی است که فرصت‌های احتمالاً تکرارنشده ناشی از جوانی فوق‌العاده جمعیت یک به یک از دست رفته و در حال از دست رفتن است. درخصوص سازمان‌های نظامی، سالخورده‌گی، علت کلیدی افزایش هزینه‌های کارکنان نظامی است.

لزوم افزایش پرداخت‌ها برای جذب نیرو در بازار رقابتی‌تر ناشی از عرضه کمتر نیروی کار

افزایش سهم هزینه نیروی انسانی به واسطه سالخورده‌گی کارکنان نظامی

مکانیزم‌های افزایش هزینه‌های نظامی به واسطه سالخورده‌گی

مکانیزم نخست:

سالخورده شدن جمعیت ← خارج شدن افراد بیشتری از بازار کار ← افزایش تعداد بازنشستگان در رابطه با کارکنان جدید ← کاهش سطح قبلی اشتغال و کمبود نیروی کار ← رقابت در بین کسب و کارها و سازمانها (از جمله نظامی) - برای استخدام نیروی کار

در نتیجه؛ اگر سازمان‌های نظامی بخواهند بهترین نیروها را در حوزه‌های حیاتی عملیات جذب و نگه دارند - به خصوص کارمندان حوزه‌های فناوری پیشرفته که معمولاً بیشترین گزینه‌های اشتغال را دارند - با مطالبه افزایش دستمزد بالا نسبت به بخش خصوصی مواجه خواهد شد.^۱

مکانیزم دوم:

دومین عامل [افزایش هزینه‌های سازمان‌های نظامی]، افزایش هزینه‌های جاری، به واسطه سالخوردگی کارکنان نظامی است. تعهدات بازنشستگی قدرت‌های بزرگ به کارکنان بازنشسته قابل توجه است. در بودجه سال ۲۰۰۶ روسیه، بیش از ۱۳۰.۵ میلیارد روبل، یا بیش از ۱۲ درصد کل هزینه‌های مربوط به دفاع، به مستمری کارکنان بازنشسته اختصاص یافته است. این رقم تقریباً ۳۵.۵ میلیارد روبل بیشتر از هزینه خرید تسلیحات و تقریباً ۳۷.۶ میلیارد روبل بیشتر از تحقیقات و توسعه نظامی بوده است. ۲۲ درصد از بودجه نظامی فرانسه به حقوق بازنشستگی اختصاص می‌یابد. طبق گزارش دولت چین، افزایش هزینه‌های مستمری، دومین دلیل مهم افزایش هزینه‌های نظامی (پس از افزایش دستمزد برای کارکنان فعال) در دهه گذشته بوده است. به عنوان یک نمونه مهم، در سال ۱۹۷۶، دولت ژاپن متوجه شد که افزایش قابل توجه در هزینه‌های نظامی عملاً غیرممکن است؛ بنابراین تصمیم گرفته شد که هزینه‌های دفاعی برای دستیابی به سطح اولیه از دفاع تمرکز داشته باشد. در آن زمان، دولت ژاپن این اصل را تنظیم کرد که هزینه‌های دفاعی از ۱ درصد تولید ناخالص داخلی تجاوز نکند. پس از آن بودجه دفاعی ژاپن تا حد زیادی در این رهنمون باقی ماند. در همین حال، ژاپن به هنگام گذار از جامعه در حال سالخورده به جامعه سالخورده هزینه‌های تأمین اجتماعی را به شدت افزایش داد. بین سال‌های ۱۹۷۰ تا ۱۹۹۶، نرخ سالخوردگی دوبرابر شد و تعداد سالخوردگان دوبرابر افزایش یافت. مقایسه‌ای از هزینه‌های مالی ۱۹۷۰ و ۱۹۹۶ نشان می‌دهد که هزینه‌های تأمین اجتماعی ۱۹ برابر در کل و حدود ۱۶ برابر در

۱. بر اساس گزارش دولت چین، افزایش هزینه‌های پرسنل نظامی مهم‌ترین عامل افزایش بودجه دفاعی چین در دهه گذشته بوده است.

سرايه افزايش يافته است. افزايش حقوق بازنشستگي و هزينه‌هاي پزشكي سالخوردگان تا حد زيادي در افزايش هزينه‌هاي تأمين اجتماعي نقش داشته است. بار مالي براي تأمين اجتماعي با فروپاشي حباب اقتصاد بدتر شده است.

روندهای زیست‌محیطی

- افزايش نزاع اجتماعي و مطالبات از دولت و جابه‌جايي جمعيتي ناشي از خشکسالي و تغييرات اقليمي
- افزايش جمعيت و کاهش فقر و تغييرات آب‌وهوايي در جهان و وابستگي بيشتري کشور به منابع محدود و گران‌تر غذايي

با اوج‌گيري بحران‌هاي زيست محيطي به ويژه بحران آب و به ادراک عمومي در آمدن آن و به دليل حياتي بودن اين موضوع، احتمال ايجاد شورش‌هاي اجتماعي - که ممکن است حکومت را مورد خطاب قرار دهد- و نزاع مردم حوزه‌هاي آبي مختلف، افزايشي است. اين موضوع در کنار اثر اين امر بر وضعيت مواد غذايي به خصوص کالاهای راهبردی و اساسی، دشواری‌هایی را برای نیروهای مسلح در مواجهه و مدیریت این تعارضات ایجاد می‌کند.

روندهای علم و فناوری

- افزايش فاصله صنعت و دانشگاه در نتیجه ابتنا نهاد علم به بودجه عمومي و سرمایه‌محور شدن دانشگاه‌ها
- پيشتازي فناوری‌هاي دفاعي در منطقه و تبديل شدن به قطب دفاعي
- افزايش اقتدار و تصوير اقتدار جمهوری اسلامی نزد آحاد جامعه
- پيشرفت روزافزون فناوری‌هاي ارتباطي و اطلاعاتي
- افزايش اشراف اطلاعاتي
- تأثيرپذيري بيشتري مردم از نهادهاي نیروهاي مسلح
- افزايش قدرت کنترل اجتماعي و تثبيت خدمات
- افزايش نياز نیروهاي مسلح به دانش و تخصص‌هاي روز دنيا
- پراکندگي تخصص‌ها و سرمایه انساني
- انفجار اطلاعات و افزايش مطالبات از یک‌سو و عدم افزايش قدرت پاسخگويي مناسب از سوی ديگر افزايش احساس محروميت نسبي در جامعه

• تشدید شبکه‌ای شدن جامعه و فردگرایی در اثر توسعه روزافزون فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی

- پیچیده شدن هدایت و مدیریت افکار عمومی تحت تاثیر توسعه روزافزون فناوری‌ها
- تأثیر منفی کاهش اقبال نخبگان به نیروهای مسلح در شتاب رشد دانش و فناوری
- خرابکاری‌های فناوری‌ها در حوزه خدمات عمومی با هدف کاهش سرمایه اجتماعی نظام

فناوری و رشد شتابان آن، می‌تواند تاثیر دوسویه‌ای برای نیروهای مسلح و سرمایه اجتماعی این نیروها داشته باشد. از یکسو افزایش کارایی، سازماندهی و شایستگی و کاردانی نیروهای سازمانی و نهایتاً افزایش کم و کیف محصولات ارائه‌شده (مثلاً امنیت) توسط نیروهای مسلح به واسطه بهره‌گیری مداوم و بیشتر و گسترده‌تر از فناوری‌های پیشرفته جدید محتمل است و از سوی دیگر چالش‌های احاطه و مدیریت تغییرات فنی و آثار وسیع اجتماعی و فرهنگی آن و امنیتی شدن این چالش‌ها.

روندهای مشاهده شده حاکی از آن است که مجموعه نیروهای مسلح در آینده با وضعیتی مواجه خواهند بود که از یک سو، توأم با فرصت‌هاست و از سوی دیگر، تهدید به نظر می‌رسد. در عصر حاضر هم حضور حکومت‌ها در عرصه عمومی و اثرگذاری آن‌ها رو به کاهش است و هم به واسطه پیشرفت شدید دولت الکترونیک، نظارت و کنترل حکومتی شدیداً افزایش می‌یابد و حتی حیطه‌های خصوصی، بسیار بیشتر از گذشته، قابل نظارت و دخالت خواهد بود. این دو قطب متضاد، اثر دوگانه‌ای برای نیروهای مسلح ایجاد می‌کند و به‌طور بالقوه به چالشی فراگیر برای تامین امنیت تبدیل می‌شود و از سویی دیگر سبب ایجاد بسترهایی برای کنترل‌های اجتماعی رسمی و قوی و در نتیجه کمک به برقراری نظم و امنیت پایدار می‌گردد.

با توجه به روندهای طی شده سال‌های اخیر، رشد و رونق اقتصادی چندانی مشاهده نمی‌شود و این درحالی است که فرصت‌های کم‌نظیری از دست رفته است. درخصوص سازمان‌های نظامی، سالخوردگی جامعه، علت کلیدی افزایش هزینه‌های کارکنان نظامی است. مشکلات ناشی از این امر برای نیروهای مسلح ج.ا.ایران عبارتند از: جذب نیروی رسمی و سرباز؛ کاهش دگرخواهی؛ کاهش ریسک‌پذیری در شجاعت ملی و روحیه شهادت‌طلبی و ایثارگری؛ بحران در صندوق‌های بازنشستگی و کاهش توان رسیدگی خدمات رفاهی به کارکنان

با افزایش مستمر بحران‌های زیست محیطی به خصوص بحران آب و به دلیل حیاتی بودن این موضوع، احتمال ایجاد شورش‌های اجتماعی و ستیزه، روبه افزایش است. این موضوع در کنار اثر

این امر بر وضعیت مواد غذایی به خصوص کالاهای راهبردی و اساسی، دشواری‌هایی را برای نیروهای مسلح در مواجهه و مدیریت این تعارضات ایجاد می‌کند.

فناوری و رشد شتابان آن نیز، می‌تواند تاثیر دوسویه‌ای برای نیروهای مسلح و سرمایه اجتماعی این نیروها داشته باشد. از یک سو افزایش کارایی، سازماندهی و شایستگی و کاردانی نیروهای سازمانی و نهایتاً افزایش کم و کیف محصولات ارائه شده (مثلاً امنیت) توسط نیروهای مسلح به واسطه بهره‌گیری مداوم و بیشتر و گسترده‌تر از فناوریهای پیشرفته جدید محتمل است و از سوی دیگر چالش‌های احاطه و مدیریت تغییرات فنی و آثار وسیع اجتماعی و فرهنگی آن و امنیتی شدن این چالش‌ها.

در خصوص وضعیت فرهنگی و اجتماعی نیز، تغییرات سبک زندگی و شکاف‌های فزاینده اجتماعی و به ویژه فرهنگی، می‌تواند چالش‌های مهمی برای نیروهای مسلح و کلیت نظام به وجود بیاورد.

فهرست منابع:

- ابراهیمی کیایی، هادی، و غلامرضا جمشیدیها (۱۳۹۹) "سرمایه های اجتماعی تمدن ساز در اندیشه امام خمینی (رحمتا...علیه)". نشریه مطالعات بنیادین تمدن نوین اسلامی ۳۲۳-۳۴۸.
- ابراهیمی، احسان، محسن هادی طحان، و سیدمحمدرضا رشیدی آل هاشم (۱۳۹۹) "نقش سرمایه اجتماعی مدنی بر شکل گیری سرمایه اجتماعی کاری در مدیریت سازمان نظامی". دومین همایش ملی امنیت اقتدار و پیشرفت.
- اسکیدمور، ویلیام. (۱۳۸۵) تفکر نظری در جامعه‌شناسی. قم: پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی.
- اطهری، سیدحسین. (۱۳۹۱) "تأثیر رهبری امام خمینی (رحمتا...علیه) بر سرمایه اجتماعی در جریان انقلاب اسلامی ایران". پژوهشنامه انقلاب اسلامی ۱۶۵-۱۸۵.
- بوردیو، پیترو. (۱۳۸۹) "شکل های سرمایه". در سرمایه اجتماعی (اعتماد، دموکراسی و توسعه)، مترجم افشین خاکباز و حسن پویان، ۱۳۱-۱۶۵. تهران: شیرازه.
- جانسون، چالمرز. (۱۳۶۳) تحول انقلابی: بررسی نظری پدیده انقلاب. با ترجمه حمید الباسی. تهران: موسسه انتشارات امیرکبیر.
- چلبی، مسعود. (۱۳۸۶). جامعه‌شناسی نظم. تهران: نی.
- حسینی، سیدمرتضی، و سمیه زمانی. (۱۳۸۹) "بررسی تأثیر رهبری امام خمینی (رحمتا...علیه) بر سرمایه اجتماعی در جریان انقلاب اسلامی ایران و تحولات پس از آن". کنگره ملی بررسی اندیشه های فرهنگی اجتماعی حضرت امام خمینی (رحمتا...علیه). کرج.
- اختر محقق، مهدی (۱۳۸۵). سرمایه اجتماعی. تهران: انتشارات اختر محقق.
- حدادی، علیرضا و سیدمحمدرضا دادگستر، ریحانه شهبازی، مطهره‌سادات امیرموسوی (۱۳۹۹)، وضعیت‌شناسی سرمایه اجتماعی در ایران، مرکز مطالعات راهبردی ژرفا، اندیشکده مطالعات اجتماعی و سبک زندگی
- حضرتی صومعه، زهرا و ابوالحسن تنهایی، حسین: (۱۳۸۸) بررسی نظری پژوهش های سرمایه اجتماعی در جامعه ایران، نشریه علوم رفتاری، پاییز ۱۳۸۸، دوره ۱، شماره ۱، صص ۲۹-۵۲.
- دوستی، ایرج، و علی فلاحی. (۱۳۹۴) "سرمایه اجتماعی نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران در میان اقوام، اقشار و پیروان مذاهب". انتظام اجتماعی ۱۱۵-۱۴۲.
- رحیمیان، محمد، عباس کشاورز شکری، و یوسف ترابی. (۱۳۹۷) "بررسی مؤلفه های سرمایه اجتماعی در بیانات مقام معظم رهبری و نقش آن در تمدن سازی نوین اسلامی". مطالعات بنیادین تمدن نوین اسلامی ۱-۲۴.

- رضایی نسب، زهرا و فتوحی، سردار (۱۳۹۴). بررسی تفاوت‌های جنسیتی در سرمایه اجتماعی در میان دانشجویان علوم اجتماعی دانشگاه خوارزمی تهران، فصلنامه علمی مطالعات اجتماعی روان شناختی زنان، دوره ۱۳، شماره ۱ - شماره پیاپی ۱، بهار ۱۳۹۴، صفحه ۳۳-۶۲.
- زمانی، عباس، اکبر رستمی خوراسگانی، سید هاشم گلستانی، و آذر قلی زاده. (۱۳۹۷) "شناسایی مؤلفه های شناختی سرمایه اجتماعی از دیدگاه امام خمینی (رحمت‌الله‌علیه)". مدیریت در دانشگاه اسلامی ۳۷۷-۳۹۲.
- شجاعی زند، علیرضا و شریعتی مزینانی، سارا و حبیبزاده خطبه‌سرا، رامین (۱۳۸۵). بررسی وضعیت دینداری در بین دانشجویان. فصلنامه مطالعات ملی؛ ۲۶، سال هفتم، شماره ۲.
- شیخ سفلی، نرگس، و جواد زنگوئی (۱۳۹۵) "نقش جوانان به عنوان سرمایه اجتماعی در پیشرفت ایران با نگاه به افق ۱۴۰۴ براساس دیدگاه های مقام معظم رهبری". نهمین کنگره پیشگامان پیشرفت. تهران: مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت.
- صدیق اورعی، غلامرضا، احمد فرزانه، مهدیه باقری، و سیده شیوا محمدی. (۱۳۹۸) مبانی جامعه‌شناسی (مفاهیم و گزاره‌های پایه). قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.
- عابدینی، علی، حسن زارعی متین، و حسین عابدینی. (۱۳۹۸) "تبیین الگوی سرمایه اجتماعی براساس اندیشه مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی)". مدیریت اسلامی ۳۷-۶۳.
- عبدالله‌زاده، حسن، محمدرضا قانلی، و حمیدرضا حقیقت. (۱۳۹۹) "جایگاه سرمایه اجتماعی در اندیشه امام خمینی (رحمت‌الله‌علیه)". جامعه شناسی سیاسی ایران ۲۱۵-۲۳۸.
- عبداللهیان، حمید، و حسین کرمانی. (۱۳۹۲) "سنجش سرمایه اجتماعی کاربران ایرانی شبکه اجتماعی فیسبوک". تحقیقات فرهنگی ایران ۱-۲۶.
- عیوضی، محمدرحیم، و یوسف فتحی. (۱۳۹۲) "نسبت مشارکت اجتماعی و سرمایه اجتماعی در اندیشه امام خمینی". راهبرد ۳۷-۵۹.
- عیوضی، محمدرحیم، و یوسف فتحی (۱۳۹۰) "رهبری و سرمایه اجتماعی با رویکرد به رهبری امام خمینی (س)". پژوهشنامه متین ۶۱-۸۳.
- فلاحتی، علی. (۱۳۹۷) "سرمایه اجتماعی میانی در کشور با تاکید بر سازمان بسیج و رابطه آن با احساس امنیت در استان ها". مطالعات راهبردی بسیج، ۲۱(۸۰)، ۸۵-۱۱۴.
- فیلد، جان (۱۳۸۸). سرمایه اجتماعی، ترجمه غلامرضا غفاری و حسین رضائی، تهران، انتشارات کویر.
- قانلی، محمدرضا، حسن عبدالله زاده، و حمیدرضا حقیقت. (۱۴۰۰) "ابعاد تربیتی اندیشه امام خمینی (رحمت‌الله‌علیه) در ساخت سرمایه اجتماعی". پژوهش نامه تاریخ، سیاست و رسانه ۶۹-۹۷.
- مقیمی، غلامحسین (۱۳۹۴) "مؤلفه های معرفتی و ساختاری سرمایه اجتماعی اسلام در مورد تحقق «اتحاد جماهیر آزاد اسلامی» از منظر امام خمینی (رحمت‌الله‌علیه)". فصلنامه سیاست متعالیه ۱۲۵-۱۴۴.

- موسوی، میرطاهر، و پروین علی پور (۱۳۹۱). "تأملی بر نظریه سرمایه اجتماعی در جامعه شناسی". تهران: جامعه شناسان.
- نصیرپور، غلامرضا، و یاسر شیخ ویسی (۱۳۹۲). "تأثیر سرمایه اجتماعی بر میزان عملکرد کارکنان سازمان‌های نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران با تأکید بر اعتماد، مشارکت و شبکه روابط متقابل اجتماعی". علوم و فنون نظامی ۲۳-۴۹.
- نوغانی، محسن، احمدرضا اصغرپور ماسوله، شیما صفا، و مهدی کرمانی (۱۳۸۷). "کیفیت زندگی شهروندان و رابطه آن با سرمایه اجتماعی در شهر مشهد". مجله علوم اجتماعی دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه فردوسی مشهد ۱۱۱-۱۴۰.
- Putnam, Robert D. (۲۰۰۱). *Democracies in Flux: The Evolution of Social Capital in Contemporary Society*. New York: Oxford University
- Crudeli, L. (۲۰۰۶). "Social Capital and Economic Opportunities, Vol. ۳۵, pp. ۹۱۳-۹۲۷
- Putnam, Robert (۲۰۰۰), *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*, New York: Simon and Schuster
- Stone, W., & Hughes, J. (۲۰۰۲). "Social capital: Empirical meaning and measurement validity", Melbourne: Australian Institute of Family Studies.